

JULIA KLIMCZUK

<https://orcid.org/0009-0007-3770-8458>

Politechnika Warszawska

Wydział Administracji i Nauk Społecznych

MICHAŁ PIOTR PRĘGOWSKI

<https://orcid.org/0000-0002-4292-5744>

Politechnika Warszawska

Wydział Administracji i Nauk Społecznych

Zwierzęta z Ukrainy w obliczu wojny O działaniach polskich organizacji pozarządowych i administracji publicznej po agresji Federacji Rosyjskiej

Животные из Украины перед лицом войны
О действиях польских
неправительственных организаций
и государственного управления после
агрессии Российской Федерации

Абстракт

Данная статья посвящена межвидовому аспекту вооруженных конфликтов на примере войны в Украине. Цель статьи – представить формы помощи, оказываемой украинским животным польским государственным управлением и организациями третьего сектора, а также описать административно-правовые условия этой помощи. Упомянутые действия касаются, в основном, домашних животных, прибывающих в Польшу вместе с семьями украинских беженцев, а также без-

Animals from Ukraine Facing War
On the Activities of Polish Non-Governmental
Organizations and Public Administration
after the Aggression
of the Russian Federation

Abstract

This article is dedicated to the inter-species aspect of armed conflicts on the example of the war in Ukraine. Its aim is to present the forms of assistance provided to Ukrainian animals by the Polish public administration and third-sector organizations, as well as to outline the administrative and legal conditions of this assistance. The actions were aimed predominantly at companion animals arriving in Poland with families of Ukrainian war refugees, as well as homeless animals in Ukraine. The study utilized the desk

домных животных в Украине. В ходе исследования использовались метод *desk research* (анализ вторичной информации, т. е. анализ пресс-сообщений, анализ содержимого веб-сайтов организаций третьего сектора и государственного управления) и качественный метод в виде двенадцати частично структурированных интервью с представителями организаций, участвующих в оказании помощи украинским животным. Авторы сосредотачивают внимание на первых месяцах войны в 2022 году, когда как поток беженцев, так и волна помощи достигли своего пика.

Ключевые слова: война в Украине, животные как жертвы войны, релокация украинских животных во время войны, польские неправительственные организации, спасающие украинских животных, животные в политических действиях

research method (analysis of press reports, analysis of the content of third-sector organization websites and public administration websites), as well as qualitative research in the form of 12 partially structured interviews with representatives of organizations involved in aiding Ukrainian animals. The authors focus on the first months of Russian aggression in 2022, when both the refugee wave and the aid spurt were at their peak.

Keywords: the war in Ukraine, animals as victims of war, relocation of Ukrainian animals during the war, Polish non-governmental organizations rescuing Ukrainian animals, animals in political actions

Konflikty zbrojne pociągają za sobą rozliczne ofiary, przy czym rzeczą niepodlegającą dyskusji wydaje się, że ofiary te zwykle liczyć się w ludziach. W potocznym ujęciu zwierząt (ale też roślin czy ekosystemów) nie postrzega się jako ofiar działań wojennych – ich cierpienie bywa natomiast coraz częściej przedmiotem zainteresowania badaczek i badaczy zajmujących się relacjami międzygatunkowymi. W ostatnich latach opublikowane zostały zarówno prace szczegółowe, rzucające światło na partykularne wojenne konteksty z perspektywy ich mimowolnych zwierzęcych uczestników – w tym na przykład los zwierząt podczas blokady Leningradu¹ bądź ich sytuacja w okupowanej przez hitlerowców Czeladzi² – jak i przekrojowe opracowania, z których szczególną uwagę, nie tylko w kręgach naukowych, cieszyły się dwie monografie francuskiego historyka Érica Barataya³. Obecnie coraz częściej pojawiają się oskarżenia ze strony władz ukraińskich o prowadzące do kata-

¹ Beata Pawletko, „Cicho sza. O (nie)ludzkim obliczu blokady Leningradu”, *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 1 (2015): 295–306, <https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA/article/view/4816> (dostęp: 22.02.2024).

² Antonina Szybowska, „Zwierzęta podczas okupacji hitlerowskiej w opowieściach wspomnieniowych mieszkańców Czeladzi”, *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 2 (2016): 59–71, <https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA/article/view/6165> (dostęp: 22.02.2024).

³ Éric Baratay, *Zwierzęta w okopach. Zapomniane historie*, przeł. Barbara Brzezicka (Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku, 2017); Éric Baratay, *Zwierzęcy punkt widzenia. Inna wersja historii*, przeł. Paulina Tarasiewicz (Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku, 2014).

strofy ekologicznej niszczenie środowiska naturalnego, którego Federacja Rosyjska dopuszcza się na terytorium Ukrainy⁴. Jednym z terminów wskazujących na działania, których efektem jest degradacja środowiska o globalnym wymiarze, jest pojęcie ekocydu, które w polszczyźnie bywa również określane mianem „ziemiobójstwa”, „ekobójstwa” czy nawet „planetobójstwa”⁵. Ministerstwo Środowiska Ukrainy stworzyło aplikację EkoZahroza, z której pomocą możliwe jest zgłaszanie szkód wyrządzonych środowisku⁶. Państwowa Inspekcja Ekologiczna w Ukrainie szacuje, że od początku wojny do czerwca 2024 roku straty wyniosły 2,456 trylionów hrywien (ponad 56 mld euro)⁷. Te fakty pozwalają stwierdzić, że obok ludzkich ofiar wojny do tej grupy zaliczają się też zwierzęta i cały ekosystem.

Inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę rozpoczęta 24 lutego 2022 roku stanowiła moment zwrotny we współczesnej historii Europy, dotykając konsekwencjami kraje znajdujące się poza bezpośrednim terytorium konfliktu – w tym Polskę. Międzynarodowa polityka w jej najbardziej brutalnym, wojennym wymiarze zawładnęła życiem Polaków nie tylko ze względu na bezpośrednie sąsiedztwo Ukrainy, ale także w związku z trudną historią Polski jako państwa okupowanego. Od pierwszych dni po wybuchu wojny polskie społeczeństwo, administracja publiczna, jak również organizacje trzeciego sektora podejmowały zintensyfikowane działania pomocowe na rzecz Ukrainy i ukraińskich uchodźców. Pomoc ta była udzielana także zwierzętom towarzyszącym – zarówno tym przybywającym do Polski ze swoimi ludzkimi opiekunami, jak i tym bytującym w schroniskach, nierzadko pozostawionym bez opieki wskutek działań wojennych na terytorium okupowanego kraju.

Niniejszy artykuł przybliży działania polskiej administracji publicznej i organizacji trzeciego sektora na rzecz ukraińskich zwierząt. Jego celem jest również wskazanie, w jakim sensie napływ dużej liczby zwierząt zza wschodniej granicy stanowi problem o charakterze administracyjnym i w jakim sensie odpowiedzialność za los zwierząt-uchodźców⁸ na terenie Polski ponosiła administracja publiczna. W dalszej

⁴ Hubert Bułgajewski, „Rosja oskarżona o »ekobójstwo« w Ukrainie. Co to oznacza?”, Smog Lab, 13.07.2023, <https://smoglab.pl/rosja-oskarzona-o-ekobojstwo-w-ukrainie-co-to-oznacza/> (dostęp: 09.08.2024).

⁵ Kamila Gieba, „Humanistyka wobec ekocydu”, *Litteraria Copernicana*, t. 37, nr 1 (2021): 149–154, <https://apcz.umk.pl/LC/article/view/LC.2021.010/28686> (dostęp: 09.08.2024).

⁶ Krystyna Grabicz, „Ekobójstwo w Ukrainie. Obywatele dokumentują rosyjskie zbrodnie na środowisku”, OKO.Press, 07.06.2024, <https://oko.press/na-zywo/na-zywo-relacja/ekobojstwo-w-ukrainie-obywatele-dokumentuja-rosyjskie-zbrodnie-na-srodowisku> (dostęp: 09.08.2024).

⁷ Krystyna Grabicz, „Ekobójstwo w Ukrainie”.

⁸ W prawie międzynarodowym pojęcie uchodźcy definiowane jest przez konwencję genewską z 1951 roku, zmienioną następnie Protokołem nowojorskim z 1967 roku. Polskimi aktami prawnymi, które definiują uchodźstwo, są ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP i ustawa o cudzoziemcach. Wzmiankowane dokumenty dotyczą istot ludzkich, podobnie jak definicja zawarta w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1967), zgodnie z którą uchodźcą jest „ten, kto pod przymusem wyjeżdża z miejsca stałego

części tekstu autorzy przybliżają działania, jakie podejmowały organizacje pozarządowe oraz schroniska dla zwierząt ratujące ciche ofiary wojny; działania te zostały przedstawione na podstawie analizy artykułów prasowych i materiałów internetowych zebranych w okresie od 20 kwietnia 2022 do 18 maja 2023 roku, a także dzięki przeprowadzeniu w drugim etapie pracy badawczej wywiadów przybliżających doświadczenia i motywacje działaczy organizacji trzeciego sektora, jak również formy wsparcia udzielanego przez te organizacje. Przeprowadzone rozmowy pozwoliły także rzucić światło na udział administracji publicznej w procesie niesienia pomocy – od wsparcia do piętrzenia trudności.

Zwierzęcy uchodźcy – administracyjny aspekt uchodźstwa i relokacji zwierząt z Ukrainy do Polski

Jak już zostało wspomniane, wybuch wojny w sąsiedniej Ukrainie wyzwolił w polskim społeczeństwie ogromne pokłady pomocy i solidarności z uciekającymi przed konfliktem zbrojnym. Straż Graniczna poinformowała, że w ciągu roku od rozpoczęcia działań wojennych na przejściach granicznych z Ukrainy do Polski odprawiono 10,056 mln osób poszukujących bezpieczeństwa i wsparcia⁹. W pomoc włączyli się zwykli ludzie, podmioty prywatne i organizacje pozarządowe – ale też organy rządowe i samorządowe. W jaki sposób temat pomocy ukraińskim zwierzętom wiąże się z polską administracją publiczną i w jaki sposób niosła ona tę pomoc? Na problem ten można spojrzeć z kilku stron.

Na wstępie należy zwrócić uwagę na bliskie relacje polityczne łączące Polskę i Ukrainę. Oba kraje ponad 30 lat temu, 18 maja 1992 roku, podpisały traktat

zamieszkania w celu stałego lub czasowego osiedlenia się w obcym państwie lub na innym terytorium własnego państwa”. <https://doroszewski.pwn.pl/haslo/uchodzca/> (dostęp: 14.01.2025). W niniejszym artykule autorzy piszą o zwierzęcym uchodźstwie, aby choć symbolicznie zwrócić uwagę na fakt, że opuszczanie dotychczasowego miejsca bytowania ma wielowymiarowy charakter, który wykracza poza ramy przepisów prawa. Jednocześnie termin „uchodźca” w odniesieniu do zwierząt bywa wykorzystywany w języku potocznym, co można zauważyć między innymi w przytaczanych przez autorów artykułach prasowych. Ponadto, coraz częściej mówi się o zwierzęcym uchodźstwie spowodowanym zmianami klimatycznymi, jak również o migracji różnych gatunków, której źródłem są konflikty polityczne, o czym wspomina na przykład Serpil Oppermann, “Introducing Migrant Ecologies in an (Un)Border-ed World”, *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, vol. 24, no. 2 (2017): 244–246. Wzmiankowany artykuł opisuje przypadek gazeli górskich, które przemieszczają się z Syrii na teren Turcji ze względu na konflikt zbrojny. Istotny jest fakt, że autorka posługuje się terminem „uchodźcy”, opisując sytuację tych zwierząt.

⁹ Straż Graniczna, [wpis], Twitter/X, 25.02.2023, https://twitter.com/Straż_Graniczna/status/1629376173787557894?ext=HHwWjMC9wem_2pwtAAAA (dostęp: 25.02.2023).

o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy, gdzie zostały uregulowane między innymi kwestie związane z wystąpieniem ewentualnych konfliktów zbrojnych na terenie jednego z państw, ale również takie dziedziny, jak ochrona prawna czy współpraca w zakresie ochrony zdrowia i środowiska¹⁰. Polska była ponadto pierwszym krajem na świecie, który uznał niepodległość Ukrainy¹¹. Dowodem na silną współpracę łączącą Polskę z Ukrainą jest także wspieranie europejskich i euroatlantyckich aspiracji tej drugiej. Ze względu na rzeczoną współpracę i szczególne partnerstwo obu krajów wzajemna pomoc jest nie tylko obowiązkiem państwa polskiego, ale też kwestią w pewnym sensie oczywistą, wypływającą ze stosunków historycznych obu narodów.

Relacje wynikające z partnerstwa strategicznego Polski i Ukrainy oraz polskie prawo, zwłaszcza to regulujące ochronę zwierząt, zdają się wprowadzać pewnego rodzaju obowiązek również wobec zwierząt z Ukrainy, które także są ofiarami i wymagają wsparcia oraz pomocy. Art. 1 ust. 3 ustawy o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 roku wskazuje, że organy administracji publicznej mają obowiązek podejmowania działań, których celem jest właśnie ochrona zwierząt, współdziałając z instytucjami oraz organizacjami krajowymi i międzynarodowymi¹²; artykuł ten nie ogranicza pomocy do zwierząt urodzonych i zarejestrowanych w Polsce.

Pierwsze działania, jakie podjęły polskie organy publiczne w trosce o ukraińskie zwierzęta, miały miejsce zaledwie kilka godzin po wybuchu wojny. Główny Inspektorat Weterynarii w porozumieniu z kierownictwem Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Krajową Administracją Skarbową podjął decyzję o wprowadzeniu zmian w przepisach regulujących przewóz zwierząt przez granicę Unii Europejskiej (zawartych w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady [UE] nr 576/2013) i przygotowaniu tymczasowej procedury przemieszczania zwierząt z terytorium Ukrainy do Polski¹³. Znamienne, że procedura dotyczyła zaledwie kilku gatunków zwierząt towarzyszących, co było kolejnym z wielu dowodów na nierówne traktowanie różnych istot przez człowieka i na fakt, iż odmienne statusy w czasie pokoju mają znaczenie również w czasie konfliktu zbrojnego.

¹⁰ Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy sporządzony w Warszawie dnia 18 maja 1992 roku, art. 4, 17, 18, *Dziennik Ustaw* (1993), nr 125, poz. 573.

¹¹ „Polska i Ukraina – 30 lat partnerstwa i przyjaźni”, Gov.pl, 18.05.2022, <https://www.gov.pl/web/ukraina/30-lat-traktatu-partnerstwie-przyjazni-polska-ukraina> (dostęp: 15.02.2023).

¹² Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt, *Dziennik Ustaw* (1997), nr 111, poz. 724.

¹³ Główny Inspektorat Weterynarii, „Tymczasowa procedura przemieszczania zwierząt towarzyszących z terytorium Ukrainy na teren Polski przez osoby nieposiadające kompletu dokumentów weterynaryjnych dla psów, kotów i frotek”, <https://www.wetgiw.gov.pl/handel-eksport-import/ukraina-przemieszczanie-zwierzat-tymczasowa-procedura> (dostęp: 20.02.2024).

Główną przeszkodą uniemożliwiającą szybką ucieczkę z kraju ogarniętego wojną wraz ze zwierzętami towarzyszącymi był istniejący wcześniej przepis mówiący o konieczności posiadania odpowiedniego wyniku badania miareczkowania przeciwciał przeciwko wściekliźnie¹⁴. Takie badanie przeprowadzane jest na próbie pobranej nie wcześniej niż 30 dni od daty szczepienia¹⁵, a na wynik czeka się od 5 do 15 dni¹⁶. Wymóg badania byłby zrozumiałym i ogromnym utrudnieniem dla osób uciekających przed działaniami wojennymi, również ze względu na upośledzone funkcjonowanie ukraińskiej administracji i sektora prywatnego po agresji Federacji Rosyjskiej. Można uznać, że szybka reakcja Głównego Inspektoratu Weterynarii pozwoliła na uratowanie życia wielu zwierzętom towarzyszącym przybywającym do Polski, chroniąc je przed porzuceniem¹⁷.

Szczególny aspekt międzygatunkowej pomocy dotyczył zwierząt bezdomnych i bytujących w schroniskach. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym zadania publiczne ciężące na polskich gminach są wykonywane w ich imieniu własnym oraz na własną odpowiedzialność¹⁸. Jednymi z zadań własnych, które należą do gmin, są właśnie te, które dotyczą opieki nad bezdomnymi zwierzętami. Ustawa o ochronie zwierząt z 1997 roku w art. 11 ust. 1 wskazuje, że zadania te polegają na zapobieganiu ich bezdomności i zapewnieniu im opieki¹⁹. Każda gmina ma również obowiązek przygotowania, w drodze uchwały, corocznego programu opieki nad bezdomnymi zwierzętami (art. 11a ust. 1, 6)²⁰. Na gminie jako podstawowej jednostce samorządu terytorialnego ciąży prawny obowiązek opieki nad **wszystkimi** zwierzętami bezdomnymi, a więc także nad tymi, które wskutek

¹⁴ Główny Inspektorat Weterynarii, „Podróż ze zwierzętami towarzyszącymi”, <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/podroze-ze-zwierzetami-towarzyszacymi> (dostęp: 10.02.2023).

¹⁵ Główny Inspektorat Weterynarii, „Badanie poziomu przeciwciał przeciwko wściekliźnie”, <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/badanie-poziomu-przeciwcial> (dostęp: 22.02.2024).

¹⁶ „Przeciwciała p/wirusowi wścieklizny”, Diagnostyka, <https://diag.pl/sklep/badania/przeciwciala-pwirusowi-wsciekliizny/> (dostęp: 30.01.2023).

¹⁷ Należy zauważyć, że od 1 lipca 2023 roku sytuacja przewozu zwierząt z Ukrainy do Polski uległa zmianie i przywrócono standardowe zasady zgodne z prawem UE. Oznacza to, że ich opiekunowie będący obywatelami Ukrainy mogą zabrać ze sobą maksymalnie pięć zwierząt, z zaznaczeniem, że przewóz następuje w celach niehandlowych. Dodatkowo, psy, koty i fretki muszą posiadać oznakowanie za pomocą mikroczipa, aktualne szczepienie przeciwko wściekliźnie, aktualny wynik badania serologicznego w kierunku oznaczenia przeciwciał przeciwko wściekliźnie, świadectwo zdrowia zgodne ze wzorem określonym w prawie UE lub ważny paszport wydany w jednym z państw członkowskich UE. Por. Główny Inspektorat Weterynarii, „Informacja o zasadach przemieszczania zwierząt towarzyszących przemieszczanych z UA przez polską granicę zewnętrzną od 01 lipca 2023”, <https://www.wetgiw.gov.pl/handel-eksport-import/nowe-uproszczone-zasady-wjazdu-osob-przemieszczajacych-sie-z-ukrainy-ze-zwierzetami-domowymi> (dostęp: 22.02.2024).

¹⁸ Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym, *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 40.

¹⁹ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt.

²⁰ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt.

wojny w Ukrainie trafiły do Polski. Zwierzęta takie powinny otrzymać niezbędną opiekę weterynaryjną, miejsca w schroniskach i pomoc od gmin. Fakt, że pochodzą one z Ukrainy, nie jest czymś, co mogłoby dyskwalifikować je przy otrzymywaniu schronienia i pomocy.

Jednostki samorządu terytorialnego a pomoc zwierzętom z Ukrainy

W pierwszych miesiącach wojny i później polska administracja publiczna była angażowana w niektóre bezpośrednie działania na rzecz bezdomnych zwierząt w Ukrainie. Należy zauważyć, że ich sytuacja była w tym państwie bardzo trudna jeszcze przed wybuchem konfliktu zbrojnego. Stowarzyszenie „Otwarte Klatki”, działające w Ukrainie od 2017 roku, zwracało uwagę na łamanie obowiązującego prawa i problemy z jego egzekwowaniem, a także na niewielką liczbę organizacji, które mogłyby zadbać o los bezdomnych zwierząt²¹. Dodatkowo, Ukraina jako kraj niebędący członkiem Unii Europejskiej jest zamknięta na unijne granty, a publiczne pieniądze na walkę z bezdomnością wśród zwierząt – w tym na sterylizację i kastrację – są znikome. Znikoma jest również liczba schronisk dla zwierząt, a faktem jest, że są one tworzone głównie przez osoby prywatne, mogące liczyć przede wszystkim na wsparcie społeczeństwa lub organizacji pozarządowych²². Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku zamiast schronisk w Ukrainie działały „zakłady utylizacji zwierząt”, które w rzeczywistości były rzeźniami psów i kotów. Pierwsze schronisko w tym kraju, stworzone przez prywatną osobę – Tamarę Tarnawską, pojawiło się po zamknięciu jednego z takich zakładów w 2001 roku²³. Okrutne praktyki stosowane w Ukrainie dotyczyły między innymi przygotowań do Mistrzostw Europy w piłce nożnej w 2012 roku, kiedy to problem bezdomnych zwierząt w dużych miastach próbowano rozwiązać za pomocą podawania im trucizn i masowego zabijania. Ciała psów trafiały do specjalnie przy-

²¹ Jakub Stencel, „Zaczynamy działać dla zwierząt na Ukrainie”, Otwarte Klatki, 04.05.2017, <https://www.otwarteklatki.pl/blog/zaczynamy-dzialac-dla-zwierzat-na-ukrainie> (dostęp: 05.02.2024).

²² Marta Danielewicz, „Dramatyczna sytuacja bezpańskich psów i kotów w Ukrainie. »Skala problemu jest ogromna«”, Gazeta Wyborcza Poznań, 04.04.2022, <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,28298645,dramatyczna-sytuacja-bezpanskich-psow-i-kotow-w-ukrainie-skala.html> (dostęp: 28.02.2023).

²³ „Ukraina: Założycielka pierwszego schroniska dla psów i kotów: robiono wszystko, by nam się nie udało”, Wnp.pl. Rynki Zagraniczne, 12.12.2021, <https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/ukraina-zalozycielka-pierwszego-schroniska-dla-psow-i-kotow-robiono-wszystko-by-nam-sie-nie-udalo,516204.html> (dostęp: 28.02.2023).

gotowanych mobilnych krematoriów; zdarzało się, że zwierzęta były palone żywcem²⁴. Wybuch wojny bezspornie zaostriął już istniejący problem bezdomności ukraińskich zwierząt.

Pewna zmiana nastąpiła po agresji Federacji Rosyjskiej w lutym 2022 roku, kiedy polskie organy samorządowe i organizacje trzeciego sektora podjęły działania pomocowe. Należy pamiętać, że sytuacja w pierwszych miesiącach od wybuchu wojny w Ukrainie była bardzo dynamiczna, a wiele działań cechowała spontaniczność, w związku z czym prezentowane informacje mają przede wszystkim charakter ilustracyjny, niewyczerpujący omawianego zagadnienia.

Jednym z pierwszych urzędów miast, które wystąpiły z ofertą pomocy dla bezdomnych zwierząt z Ukrainy, był Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, który działał w porozumieniu z warszawskim schroniskiem „Na Paluchu”²⁵. Już w marcu 2022 roku ukraińskim zwierzętom zaoferowano 35 miejsc w schronisku, darmową pomoc weterynaryjną, suchą karmę, bezpłatne szczepienia i czipowanie, również dla zwierząt właścicielskich²⁶. Do dnia 7 marca 2022 roku do schroniska dotarło 5 psów z Ukrainy, a także podano informację o przygotowywaniu kolejnych miejsc w tej placówce, wpis jednak nie został poddany aktualizacji w czasie prowadzenia badania²⁷.

Pomoc ze strony gmin i miast obejmowała też zbiórki darów dla zwierząt znajdujących się na terenie ogarniętym wojną. Takim przykładem jest miasto Leszno, gdzie urząd wraz z Międzygminnym Schroniskiem dla Bezdomnych Zwierząt w Henrykowie zorganizowali zbiórkę darów²⁸. Niezbędne rzeczy były również transportowane za pośrednictwem Przytuliska dla Zwierząt Arkadia w Głownie, które ponadto podjęło decyzję o przyjęciu 10 psów i 15 kotów z Ukrainy do schroniska²⁹. Udział gminy w tym przedsięwzięciu został wytłumaczony tym, że to właśnie burmistrz Głowna wydał zgodę na przyjęcie zwierząt z Ukrainy, jednak wątpliwa pozostaje kwestia, czy mieściło się to w granicach jego kompetencji³⁰.

Innym miastem, które nie pozostało obojętne na los ukraińskich zwierząt, był Wrocław. Tamtejsze schronisko wraz z zarządem oraz prezydentem Jackiem Sutrykiem podjęło decyzję o przyjęciu z terenów wojennych 16 kotów oraz

²⁴ Tatiana Serwetnyk, „Wybić psy przed Euro 2012”, Rzeczpospolita, 07.08.2011, <https://www.rp.pl/swiat/art14338801-wybic-psy-przed-euro-2012> (dostęp: 09.08.2024).

²⁵ „Warszawskie wsparcie dla ukraińskich zwierząt”, Urząd m.st. Warszawy, 07.03.2022, <https://um.warszawa.pl/-/warszawskie-wsparcie-dla-ukrainskich-zwierzat> (dostęp: 20.04.2022).

²⁶ „Warszawskie wsparcie dla ukraińskich zwierząt”.

²⁷ „Warszawskie wsparcie dla ukraińskich zwierząt”.

²⁸ „Pomagamy także zwierzętom”, Leszno – Rozwiń Skrzydła, https://www.leszno.pl/Pomagamy_takze_zwierzakom_zdjecia.html (dostęp: 20.04.2022).

²⁹ „Przytulisko w Głownie pomoże zwierzętom z Ukrainy”, Radio Łódź, <https://radiolodz.pl/posts/77224-przytulisko-w-glownie-pomoze-zwierzatom-z-ukrainy> (dostęp: 20.04.2022).

³⁰ „Przytulisko w Głownie pomoże zwierzętom z Ukrainy”.

44 psów³¹. Ponadto, podmioty te organizowały zbiórki karm oraz innych potrzebnych rzeczy, a następnie dostarczały je do Ukrainy³². Analogiczna sytuacja miała miejsce w Bydgoszczy, gdzie miejskie schronisko w porozumieniu z prezydentem miasta Rafałem Bruskim podjęło decyzję o przyjęciu 10 psów wraz z deklaracją zapewnienia im długotrwałej pomocy³³.

W Łodzi Wydział Ochrony Środowiska oraz lokalne schronisko podejmowały aktywną współpracę z innymi schroniskami, które były narażone na największy napływ zwierząt domowych i towarzyszących z Ukrainy – między innymi z tym z Przemyśla³⁴. Dodatkowo, miasto wystosowało apel do przychodni weterynaryjnych oraz sklepów zoologicznych z prośbą o deklarację pomocy³⁵. Dyrektorka Wydziału Kształtowania Środowiska Anna Wierzbicka złożyła wniosek do Rady Miejskiej o dodatkowe środki w wysokości 200 000 zł, które zostałyby przekazane na opiekę, leczenie oraz zabiegi kastracji i sterylizacji dla ukraińskich zwierząt – niestety informacja nie została zaktualizowana³⁶.

Potrzebę zorganizowania pilnej pomocy weterynaryjnej, zwłaszcza w okolicach ośrodków z największym natężeniem uchodźców, dostrzegły trzy duże miasta. W Katowicach przed dworcem PKP stanął punkt weterynaryjny, działający w razie potrzeby nawet całonocowo³⁷. W tym miejscu zwierzęta trafiające do Polski z Ukrainy mogły liczyć na bezpłatną pomoc, zaszczepienie oraz umieszczenie czipa, a na terenie dworca mogły otrzymać karmę oraz wodę³⁸. W Krakowie na dworcu PKP zorganizowano miejsce z jedzeniem oraz akcesoriami dla zwierząt z Ukrainy, które często zabierane przez swoich właścicieli z terenów ogarniętych wojną nie posiadały nawet smyczy i innych niezbędnych akcesoriów ułatwiających dalszą podróż³⁹. Urząd Miasta Krakowa zorganizował również zbiórkę rzeczy przekazywanych do

³¹ Bartosz Moch, „Organizacje pomagają zwierzętom z Ukrainy. Czy potrzebny paszport?”, Zielony Wrocław, 26.02.2022, <https://www.wroclaw.pl/zielony-wroclaw/organizacja-pomagaja-zwierzetom-z-ukrainy-czy-potrzeby-paszport> (dostęp: 20.04.2022).

³² Moch, „Organizacje pomagają zwierzętom z Ukrainy”.

³³ Schronisko dla Zwierząt w Bydgoszczy, [post], Facebook, 26.02.2022, <https://www.facebook.com/schronisko.bydgoszcz/posts/5074173569310959> (dostęp: 20.04.2022).

³⁴ „Łodzianie na ratunek ukraińskim zwierzętom. Sprawdź jak możesz pomóc!”, Urząd Miasta Łodzi, Łódź.pl, 09.03.2022, <https://uml.lodz.pl/aktualnosci-lodzpl/arttykul-lodzpl/lodzianie-na-ratunek-ukrainskim-zwierzetom-sprawdz-jak-mozesz-pomoc-id48223/2022/3/9/> (dostęp: 20.04.2022).

³⁵ „Łodzianie na ratunek ukraińskim zwierzętom”.

³⁶ „Łodzianie na ratunek ukraińskim zwierzętom”.

³⁷ Tomasz Breguła, „Uruchomiono punkt weterynaryjny dla zwierzątek z Ukrainy. Znajduje się przed dworcem PKP w Katowicach”, Katowice Nasze Miasto, 11.03.2022, <https://katowice.naszemiesto.pl/uruchomiono-punkt-weterynaryjny-dla-zwierzakow-z-ukrainy/ar/c1-8718805> (dostęp: 20.04.2022).

³⁸ Breguła, „Uruchomiono punkt weterynaryjny dla zwierzątek z Ukrainy”.

³⁹ „Pomoc dla zwierząt z Ukrainy”, Kraków.pl, 20.04.2022, https://www.krakow.pl/aktualnosci/258588,29,komunikat,pomoc_dla_zwierzat_z_ukrainy.html?_ga=2.53152552.1007282725.1647845704-2143376079.1646225006 (dostęp: 03.08.2022).

Ukrainy, w tym karmy dla zwierząt⁴⁰. Przy dworcu Łódź Fabryczna także zostały przygotowane miejsca świadczące pomoc ukraińskim zwierzętom⁴¹. Miała ona też niekonwencjonalny i symboliczny charakter, jak na przykład zatrudnienie niepełnosprawnego psa z Ukrainy⁴², wraz z zapewnieniem opieki, w Urzędzie Miasta Aleksandrowa Łódzkiego⁴³.

Na podstawie materiałów poddanych badaniu można wysnuć wniosek, że pomoc oferowana przez administrację samorządową w związku z dramatyczną sytuacją zwierząt w Ukrainie była udzielana niemal od początku wojny i była ważna, jednakże biorąc pod uwagę skalę problemu, a także łączną liczbę wszystkich gmin (2477) i miast na prawach powiatu (66) w Polsce – równocześnie niedostateczna. Należy tu zarazem zaakcentować organizacyjne i ekonomiczne możliwości udzielania pomocy, co może prowadzić do konkluzji, że sam fakt podjęcia działań stanowi chwalebny przykład myślenia o zwierzętach jako ofiarach wojny i jest formą włączenia ich do wspólnoty politycznej, czyniąc ją międzygatunkową w ujęciu Alasdaira Cochrane'a⁴⁴. Jeżeli nawet nie mamy jednoznacznej, systemowej odpowiedzi na pytanie, co się zwierzętom (choćby tylko towarzyszącym) należy w imię sprawiedliwości, to same akty pomocowe zdają się świadczyć o świadomości, że sprawiedliwość owa jednak powinna obejmować zwierzęta.

⁴⁰ Krakowskie Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami, „Zbiórki na pomoc Ukrainie”, <https://ktoz.krakow.pl/aktualnosci/zbiorki-na-pomoc-ukrainie/> (dostęp: 03.08.2022).

⁴¹ „Ratujmy ukraińskie zwierzęta – sprawdź jak możesz pomóc”, Radio Łódź, <https://www.radio.lodz.pl/posts/77629-ratujmy-ukrainskie-zwierzeta-sprawdz-jak-mozesz-pomoc> (dostęp: 20.04.2022).

⁴² Zatrudnienie niepełnosprawnego psa – Romea, miało przede wszystkim charakter symboliczny. Jego oficjalne zadanie to witanie pracowników oraz klientów urzędu. Warto zaznaczyć, że Romeo nie był jedynym uratowanym zwierzęciem, które zostało symbolicznie zatrudnione w urzędzie Aleksandrowa Łódzkiego – w tym gronie znalazły się również suczka Julka oraz kot Blues.

⁴³ Ewa Matysiak, „Nowy urzędnik aleksandrowskiego magistratu. To psi uchodźca z Ukrainy”, Świat Zwierząt, 24.03.2022, <https://swiatzwierzat.pl/nowy-urzednik-aleksandrowskiego-magistratu-to-psi-uchodzca-z-ukrainy-em-240322> (dostęp: 20.06.2024); por. „Niesamowita historia psa z Ukrainy. Niepełnosprawny czworonóg będzie pracował w Aleksandrowskim urzędzie”, Radio Łódź, <https://radiolodz.pl/posts/77688-niesamowita-historia-psa-z-ukrainy-niepelnosprawny-czworonog-bedzie-pracowal-w-aleksandrowskim-urzedzie> (dostęp: 20.04.2022).

⁴⁴ Dariusz Gzyra, „Od welfaryzmu do sentiokracji. [Recenzja książki Alasdaira Cochrane'a *Should Animals Have Political Rights?* Cambridge: Polity Press, 2020]”, *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 2 (10) (2022): 1–7, <https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA/article/view/12624/11315> (dostęp: 22.02.2024).

Działania trzeciego sektora oraz schronisk dla zwierząt na rzecz Ukrainy

Innymi podmiotami, które prowadziły działania pomocowe na rzecz ukraińskich zwierząt, były polskie fundacje i stowarzyszenia działające na rzecz bezdomnych istot pozaludzkich. Organizacje, których statutowym celem jest ochrona i opieka nad zwierzętami, podejmowały różne formy pomocy – od organizacji zbiórek karm, niezbędnych akcesoriów czy po prostu zbiórek pieniężnych, do ratowania zwierząt bezpośrednio w Ukrainie bądź też niesienia pomocy tym, które znalazły się w Polsce (tab. 1). Na wsparcie mogły liczyć zarówno bezdomne zwierzęta, jak i te posiadające opiekunów. Pomoc materialna opierała się głównie na zbiorce niezbędnych produktów, na przykład karm dla zwierząt, smyczy czy obroży, niektóre organizacje dodatkowo angażowały się w pomoc w transporcie tych artykułów do Ukrainy, aby na miejscu poprawić los zwierząt. Niektóre z nich transportowano do Polski, aby mogły trafić na bezpieczny teren. Tutaj były leczone oraz przekazywane do adopcji. Część trafiała pod opiekę organizacji czy schronisk tymczasowo, aby w dogodnych dla właścicieli warunkach wrócić do swoich opiekunów. W sytuacjach wyjazdów na tereny działań zbrojnych, podobnie jak w przypadku misji pomocowych skierowanych do ludzi, pracownicy oraz wolontariusze organizacji ryzykowali życiem i zdrowiem.

Tabela 1

Organizacje pomagające zwierzętom z Ukrainy wraz z formami niesionego wsparcia

Nazwa organizacji	Forma pomocy
AMI Fundacja Pomocy Zwierzętom	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Animals Mielec	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Benek	Pomoc materialna i przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Centaurus	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Hospicjum dla Kotów Bezdomnych	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja dla Szczeniąt Judyta	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Jokot	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Nyskie Pogotowie Opiekuńczo-Adopcyjne dla Zwierząt Łapa	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Mam Pomysł	Pomoc materialna oraz przechowywanie zwierząt właścicielskich
Fundacja Międzynarodowy Ruch Na Rzecz Zwierząt – Viva!	Pomoc materialna i przyjmowanie zwierząt z Ukrainy

cd. tab. 1.

Nazwa organizacji	Forma pomocy
Fundacja Mikropsy	Pomoc materialna i przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Niechciane i Zapomniane – SOS dla Zwierząt	Pomoc materialna i przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Ostoja Cztery Łapy Fundacja Dla Zwierząt Bezdomych	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Pańska Łaska	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Pegasus	Pomoc materialna i przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Przytul Psiaka	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Runa – Pomoc Zwierzętom	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja S.O.S. dla Zwierząt	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Znajdki	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Zwierzęca Polana	Pomoc materialna i przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Fundacja Ada	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Dolnośląski Inspektorat Ochrony Zwierząt	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy oraz zbiórka pieniędzy
Rzeszowskie Stowarzyszenie Ochrony Zwierząt	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Stowarzyszenie Ochrony Zwierząt Nadzieja	Pomoc materialna i przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Pogotowie dla Zwierząt	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Krakowskie Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie artykułów prasowych.

Część polskich schronisk dla zwierząt również nie pozostała obojętna na cierpienie bezdomnych istot pozaludzkich z Ukrainy (tab. 2). Niektóre z nich były wspierane decyzjami wójtów, burmistrzów lub prezydentów miast, jak na przykład we Wrocławiu, gdzie lokalne schronisko w porozumieniu z zarządem oraz prezydentem Jackiem Sutrykiem zdecydowało się na przyjęcie zwierząt z Ukrainy, a następnie szukało dla nich nowych domów⁴⁵. Inne schroniska, prowadzone przez

⁴⁵ Ewa Waplak, „Karol, Misza, Frida, Egon, Neli z Ukrainy szukają nowych domów we Wrocławiu”, Zielony Wrocław, 16.04.2022, <https://www.wroclaw.pl/zielony-wroclaw/zwierzeta-z-ukrainy-czekaja-we-wroclawskich-schronisku> (dostęp: 11.09.2022).

organizacje społeczne, samodzielnie podejmowały decyzje o przyjmowaniu zwierząt z terenów objętych wojną czy oferowaniu innych form pomocy. Przykładem jest schronisko w Korabiewicach, prowadzone przez Fundację Viva!, które w pierwszych miesiącach działań zbrojnych przyjęło 125 zwierząt z Ukrainy⁴⁶.

Tabela 2

Schroniska w Polsce oraz oferowane przez nie formy pomocy dla zwierząt z Ukrainy

Nazwa schroniska	Forma pomocy
Schronisko Arka w Przemyślu	Pomoc materialna
Schronisko w Borku	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko w Bydgoszczy	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko w Celestynowie	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko w Dobrej	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy oraz pomoc materialna
Schronisko w Koninie	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy oraz pomoc materialna
Schronisko w Korabiewicach	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko Kundelek w Rzeszowie	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy oraz pomoc materialna
Schronisko w Krakowie	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko „Na Paluchu” w Warszawie	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy oraz pomoc materialna
Schronisko Przytul Psiaka w Ropczycach	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko w Orzechowcu (k. Przemyśla)	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy oraz pomoc materialna
Schronisko w Sosnowcu	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko w Skałowie	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko w Świdnicy	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy oraz pomoc materialna
Schronisko dla koni Tara w Piskorzynie	Pomoc materialna
Schronisko Wesoły Kundelek w Lesku	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy
Schronisko we Wrocławiu	Przyjmowanie zwierząt z Ukrainy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie artykułów prasowych.

⁴⁶ Viva! Akcja dla Zwierząt Organizacja Pożytku Publicznego, „Pomoc Ukrainie”, <https://viva.org.pl/pomoc-ukrainie/> (dostęp: 11.09.2022).

Wskazane formy pomocy, analogicznie do działań podejmowanych przez organizacje pozarządowe, przybierały dwie główne postaci – pomocy materialnej i przyjmowania zwierząt. Warto zauważyć, że w działania angażowały się głównie schroniska prowadzone przez stowarzyszenia i inne organizacje pozarządowe, nie zaś schroniska zarządzane przez prywatnych przedsiębiorców oraz podlegające gminom na podstawie realizowanych z nimi umów. Istotny jest również fakt, że pomoc, jaką oferowały polskie organizacje, dotyczyła głównie zwierząt towarzyszących, na co wpływ miało wiele czynników – między innymi wspomniana zmiana przepisów prawa, które ułatwiały podróż przez granicę jedynie z psami, kotami oraz fretkami, czy wysoki kryzys bezdomności wśród kotów i psów w Ukrainie jeszcze przed konfliktem zbrojnym. Choć pomoc zwierzętom wolno żyjącym czy hodowlanym z pewnością wiąże się z większymi trudnościami niż w przypadku zwierząt towarzyszących, to niepodważalne jest, że odczuwają one cierpienie w taki sam sposób i także analogicznie powinny być postrzegane jako niewinne ofiary wojny. Działania, które miałyby na celu ratowanie takich zwierząt, jest nieporównywalnie mniej.

Warte wspomnienia jest jednak to, że taka pomoc, choć niewystarczająca, jednak miała miejsce. Polski Związek Jeździecki po wybuchu wojny zaoferował wsparcie dla zawodników oraz koni Ukraińskiej Federacji Jeździeckiej⁴⁷. Ponadto, w mediach społecznościowych ukazywały się oferty pomocy dla zwierząt gospodarskich, głównie od prywatnych osób⁴⁸. Z kolei zwierzęta takie jak: kozy, krowy, owce, alpaki, lamy czy lisy, fretki, wiewiórki oraz sowy, mogły znaleźć schronienie i bardzo ważną pomoc w transporcie przez granicę zorganizowane przez Alpakowy Gaj ze Szczecina⁴⁹.

Doświadczenia organizacji pozarządowych

Jak wspomniano wcześniej, działania pomocowe na rzecz ukraińskich zwierząt można uznać za symboliczne przyznanie, że w warunkach wojny moralnym obowiązkiem jest troska o różnych słabszych i potrzebujących. Polacy nie mieli wcześniej do czynienia z tak dużym napływem osób i zwierząt wymagających pilnej pomocy, a działania bardzo często przyjmowały charakter spontaniczny. Autorzy niniejszego

⁴⁷ Katarzyna Zawada, „Pomoc dla zwierząt gospodarskich z Ukrainy. Polskie stajnie, gospodarstwa i fundacje oferują schronienie m.in. dla krów, koni i alpaki”, *Przemysł Nasze Miasto*, 03.03.2022, <https://przemysl.naszemiasto.pl/pomoc-dla-zwierzat-gospodarskich-z-ukrainy-polskie-stajnie/ar/c8-8705495> (dostęp: 12.08.2024).

⁴⁸ Zawada, „Pomoc dla zwierząt gospodarskich z Ukrainy”.

⁴⁹ Zawada, „Pomoc dla zwierząt gospodarskich z Ukrainy”.

artykułu uznali za ważne przesłедzenie i utrwalenie doświadczeń osób niosących pomoc i/lub nadzorujących jej udzielanie, w związku z czym w dniach 29 kwietnia–25 maja 2023 roku przeprowadzone zostało badanie o charakterze jakościowym z wykorzystaniem techniki wywiadu częściowo ustrukturyzowanego. Zaproszenie do badania skierowano do 26 organizacji, a ostatecznie wzięli w nim udział przedstawiciele 12 organizacji, przede wszystkim członkinie i członkowie zarządu, jedna z osób była przewodniczącym rady fundacji, jedna członkiem rady oraz jedna menedżerem ds. public relations. W związku z uwarunkowaniami technicznymi i ograniczeniami w dostępności respondentów część wywiadów (6) została przeprowadzona ustnie, a część (6) pisemnie. Badanie miało na celu poznanie realiów niesienia pomocy, motywacji stojącej za pomaganiem ukraińskim zwierzętom, jak również zebranie doświadczeń ze współpracy z administracją publiczną. Przeprowadzone wywiady poruszały także kwestie form pomocy i efektów podjętych działań. Osobnym celem badania była weryfikacja, czy polskie organy publiczne angażują się w pomoc organizacjom ratującym ukraińskie zwierzęta czy wręcz przeciwnie – są dla nich źródłem utrudnień i komplikacji. Ze względu na komplementarny charakter badania i długość tekstu autorzy prezentują dalej jedynie wybrane konteksty.

Zapytani o motywacje i powody podjęcia działań na rzecz ukraińskich zwierząt respondenci odwoływali się do imperatywu pomocy, nazywając go naturalnym i mówiąc o niemożności pozostania obojętnym na krzywdę istot pozaludzkich jako mimowolnych ofiar wojny. Jak wskazała wiceprezeska fundacji AMI:

Losem zwierząt na Ukrainie byliśmy przejęci już wcześniej, przed wojną [...] wydarzenia mające miejsce na Ukrainie w trakcie przygotowań do mistrzostw piłki nożnej w 2012 roku, EURO 2012, palenie zwierząt w mobilnych krematoriach żywcem, bardzo zwróciło naszą uwagę [...] protestowaliśmy nawet pod ambasadą ukraińską [...]. Była to oczywista potrzeba serca. Po to była założona organizacja, żeby pomagać zwierzętom, a fakt po której stronie Bugu się urodziły nie ma znaczenia. Wszystkie tak samo potrzebują ratunku [...] ⁵⁰.

Z kolei uczestnik badania reprezentujący Nyskie Pogotowie Opiekuńczo-Adopcyjne dla Zwierząt Łapa tak przedstawił motywacje własne i swojej organizacji:

Decyzja o przyjęciu pod swoją opiekę większej ilości zwierząt spowodowana wybuchem wojny, zapadła w ten sam dzień, głównie ze względu na chęć pomocy w ewakuacji schronisk, puste schroniska równałyby się z możliwością ucieczki ich wolontariuszy i kierowników. Zawsze uważać będziemy, że zwierzęta są cichymi ofiarami wojny i niestety w przeciwieństwie do ludzi same sobie pomóc nie mogą [...].

⁵⁰ W cytatach pochodzących z wypowiedzi respondentów zachowano oryginalną pisownię.

Część badanych wspominała również o licznych prośbach i apelach ze strony wolontariuszy polskich oraz ukraińskich, proszących o wsparcie ich działań i także odwołujących się do kategorii moralnego obowiązku.

Przedstawiciele organizacji zostali ponadto zapytani o subiektywne poczucie dumy, jaką czuli z wybranych działań na rzecz ukraińskich zwierząt. Odpowiadając w imieniu organizacji, nie zawsze potrafili jednoznacznie wskazać, co było ich największym osiągnięciem; jako powód do dumy przede wszystkim wymieniany był sam fakt niesienia pomocy tym zwierzętom, ratowanie ich przed głodem i śmiercią. Członek zarządu Hospicjum dla Kotów Bezdomych w pytaniu o szczególną dumę z efektów działań wspominał sytuację, która miała miejsce na początku wojny i która osobiście zapadła mu w pamięć:

[...] w marcu 2022 roku, pewna Pani z Ukrainy, za pomocą zaprzyjaźnionej organizacji przekazała do nas 7 swoich kotów, na czas, dopóki nie zrobi się bezpiecznie [...]. Mimo, że ostatecznie dotarły do nas jedynie 2 koty [...] to z czego jesteśmy dumni w tej sytuacji to powrót kotów do właścicielki w październiku 2022 roku. Mieliśmy poczucie, że spełniliśmy swoją misję i stało się coś dobrego, nie tylko dla zwierząt, ale również dla ludzi [...].

Aspekt namacalności efektów pomocy i odczuwanej w związku z tym dumy został wskazany także przez Fundację Mam Pomysł:

Wyjazdy w głąb kraju ogarniętego wojną bardzo zapadły w pamięć. Niesienie pomocy, mimo ryzykowania swojego życia. Często takie wyjazdy trwały około tygodnia, nie było z nami żadnego kontaktu w tym czasie. Jeśli obok pomocy ludziom, możemy pomóc też zwierzętom to jesteśmy z tego bardzo dumni [...].

Formy pomocy podejmowane przez organizacje biorące udział w badaniu najczęściej wiązały się z przyjmowaniem zwierząt, a w drugiej kolejności polegały na prowadzeniu działań wspomagających. Każda z badanych organizacji przyjmowała pod swoją opiekę zwierzęta z Ukrainy, ale nie tylko. Prezes fundacji Międzynarodowy Ruch Na Rzecz Zwierząt – Viva! wspominał na przykład:

Przejmowaliśmy różne zwierzęta, z różnych powodów. Czasami okazywało się, że ktoś jadący dalej, na Zachód, nie jest w stanie zabrać psa [...]. My pomagaliśmy wyrobić potrzebne dokumenty, żeby zwierzę mogło jechać dalej za swoim opiekunem [...] lub przejmowaliśmy nad nim opiekę.

Międzynarodowy Ruch Na Rzecz Zwierząt – Viva! angażował się jednak i w inne działania:

[...] udało nam się pozyskać dziesiątki ton karmy. Będąc w kontakcie z organizacjami ukraińskimi, one też o taką pomoc prosiły. Zorganizowaliśmy magazyn, gdzie zgromadziliśmy tę karmę, a organizacje po prostu przyjeżdżają dużymi transportami, biorąc potrzebną karmę. Czasami nam się udawało zorganizować duży transport na Ukrainę, a następnie organizacje dzieliły się między sobą [...].

Przedstawicielka Fundacji Mam Pomysł o formach pomocy mówiła z kolei tak:

[...] woziliśmy wsparcie bezpośrednio na Ukrainę, różne leki, apteczki, odzież, żywność dla zwierząt, suplementy, tabletki na odrobaczanie, rzeczy, które były bardzo trudno dostępne, zwłaszcza przy linii frontu, jak na przykład w Mikołajowie [...].

Drogi, jakimi istoty pozaludzkie dostawały się do Polski, były przeróżne, jednak większość zwierząt – tych bezdomnych – trafiła tu za pośrednictwem transportów organizowanych przez polskie podmioty. Na szczególną uwagę zasługują te działania, które wiązały się z bezpośrednimi wyjazdami do Ukrainy. Wolontariusze, którzy się tego podejmowali, doświadczali realiów wojennych i ryzykowali życie⁵¹.

Inne z pytań zadawanych w przeprowadzonych wywiadach dotyczyło współpracy z innymi instytucjami. Tylko jedna organizacja spośród 12 biorących udział w badaniu nie podejmowała takich prób. Współpraca w niektórych przypadkach obejmowała nawet organizacje zagraniczne, które także brały aktywny udział w niesieniu pomocy ukraińskim zwierzętom.

O ile respondenci wypowiadali się pozytywnie o współpracy na poziomie pozarządowym, o tyle rola administracji publicznej w działaniach pomocowych okazała się niejednoznaczna. Badani wskazywali, że organy publiczne oferowały wsparcie, jednak przekazanie sumy pieniędzy, która pokryła niewielki procent wydatków na ratowanie ukraińskich zwierząt przez jedną z organizacji, tudzież dwa przypadki wsparcia poprzez darowiznę karmy i jedna pomoc materialna nie pozwalają na wysnucie wniosku, że administracja w wystarczający sposób wspierała działania trzeciego sektora, który ratował ukraińskie zwierzęta – a przynajmniej tych organizacji, których przedstawiciele zgodzili się wziąć udział w badaniu. Można jednak zakładać, że nie wszystkie podmioty aktywnie poszukiwały rzeczowego wsparcia.

⁵¹ Artykuł koncentruje uwagę na wczesnym etapie konfliktu zbrojnego, jednak należy podkreślić, że podejmowane aktywności z perspektywy czasu zmieniły się. Już wiosną 2023 roku, kiedy prowadzone było badanie, przedstawiciele organizacji sygnalizowali zmniejszenie intensywności podejmowanych działań. Wskazywane przez respondentów powody tego faktu były różne, jednak najczęściej wspomniano o zmniejszonej liczbie darczyńców, braku chętnych wolontariuszy, przepełnieniu placówek i niedochodzących do skutku adopcjach.

Zdecydowanie bardziej niepokojący wydaje się fakt, jak wiele organizacji doświadczyło trudności ze strony administracji publicznej – szczególnie biorąc pod uwagę zdecydowane i przyjazne zwierzętom uchodźczym działania z początku wojny, wzmiankowane na początku artykułu. Przepisy prawa umożliwiające ratowanie zwierząt z Ukrainy nie zostały skonstruowane z myślą o organizacjach i pomocy o zorganizowanym charakterze, czego przykładem była procedura łagodząca kryteria wjazdu – o ile ułatwiła ona podróż opiekunom zwierząt uciekającym przed wojną, o tyle dla udzielających pomocy problemem był zapis o możliwości przewiezienia jednorazowo maksymalnie 5 zwierząt. Część organizacji wymieniła właśnie wspomniane przepisy jako jeden z powodów ich zmniejszonego zaangażowania się w pomoc w Ukrainie po tym, jak konflikt zbrojny wszedł w fazę stabilizacji, z ustalonym i możliwie stałym frontem działań wojennych.

Fundacja Mikropsy doświadczała z kolei utrudnień ze strony Powiatowego Inspektoratu Weterynarii oraz policji:

[...] ciągłe kontrole PIW czy policji w magazynie w Tarnawcach, które marnowały nasz czas, a były bezzasadne. Problemy na granicach. Przykre słowa, które usłyszeliśmy ze strony Głównego Inspektoratu Weterynarii o „bezwartościowych kundlach”, które mamy zaprzestać zwozić do Polski. Co ciekawe na granicy PIW robił dokładne kontrole psów, które przewoziliśmy. Psy nasze posiadały paszporty, były szczepione i zaczipowane, podczas kiedy psy właścicielskie, głównie rasowe, które nie posiadały żadnych dokumentów [...] były bez problemu przepuszczane, a koszty szczepienia i czipów pokrywane z pieniędzy państwowych, ale nie wszyscy urzędnicy z PIW byli tacy okrutni, byli też współprace na piątkę z plusem [...].

Doświadczenia respondentów przedstawione w przeprowadzonym badaniu wskazują na mieszany charakter doświadczeń polskich organizacji niosących pomoc zwierzętom z Ukrainy. Podmioty te podejmowały rozliczne działania na początku wojny, niestety z czasem, gdy aktywność i zainteresowanie społeczeństwa zaczęły słabnąć, zmniejszyła się również liczba darczyńców i osób chętnych do pomocy, co – przy umiarkowanym wsparciu administracji publicznej – ograniczyło zdolności pomocowe. Na początku 2024 roku pomoc trzeciego sektora opierała się głównie na wsparciu materialnym w postaci karm czy akcesoriów, a przyjmowaniem zwierząt zajmowało się niewiele organizacji, raczej sporadycznie i zwykle na niewielką skalę. Jednocześnie trzeba zauważyć, że nadal jest to pomoc niesiona zwierzętom z obcego kraju, pozostającym nominalnie pod opieką lokalnego prawa i innego społeczeństwa.

Podsumowanie

Wojna za wschodnią granicą Polski połączyła polskie i ukraińskie społeczeństwa na wiele sposobów, w wielu aspektach je zbliżając, a w niektórych dzieląc. Pomoc niesiona ukraińskim zwierzętom towarzyszącym wpisuje się w kontekst zbliżania i uwspólniania interesów obu narodów, stanowiąc zarazem symboliczne uznanie, że zwierzęta są dobrem wspólnym, ponadnarodowym, że są mimowolnymi ofiarami ludzkich działań, których nie wybierały, a których konsekwencje ponoszą. Nie wolno oczywiście zapominać, że pomoc, o której mowa, była niesiona przede wszystkim zwierzętom towarzyszącym, będącym w uprzywilejowanej pozycji względem wielu innych gatunków. Nie zmienia to faktu, że pomocowy odruch Polaków – który autorzy starali się w niniejszym artykule w niewielkim stopniu udokumentować – daje szansę na to, by coraz częściej mówić o zwierzętach jako o niedostrzeganych ofiarach wojny, a w wielu przypadkach także pozaludzkich uchodźcach.

Bibliografia

- Baratay, Éric. *Zwierzęcy punkt widzenia. Inna wersja historii*. Przeł. Paulina Tarasiewicz. Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku, 2014.
- Baratay, Éric. *Zwierzęta w okopach. Zapomniane historie*. Przeł. Barbara Brzezicka. Gdańsk: Wydawnictwo w Podwórku, 2017.
- Breguła, Tomasz. „Uruchomiono punkt weterynaryjny dla zwierzątek z Ukrainy. Znajduje się przed dworcem PKP w Katowicach”. Katowice Nasze Miasto. 11.03.2022. <https://katowice.naszemiascio.pl/uruchomiono-punkt-weterynaryjny-dla-zwierzakow-z-ukrainy/ar/c1-8718805> (dostęp: 20.04.2022).
- Bułgajewski, Hubert. „Rosja oskarżona o »ekobójstwo« w Ukrainie. Co to oznacza?”. Smog Lab. 13.07.2023. <https://smoglab.pl/rosja-oskarzona-o-ekobojstwo-w-ukrainie-co-to-oznacza/> (dostęp: 09.08.2024).
- Danielewicz, Marta. „Dramatyczna sytuacja bezpańskich psów i kotów w Ukrainie. »Skala problemu jest ogromna«”. Gazeta Wyborcza Poznań. 04.04.2022. <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,28298645,dramatyczna-sytuacja-bezpańskich-psow-i-kotow-w-ukrainie-skala.html> (dostęp: 28.02.2023).
- Gieba, Kamila. „Humanistyka wobec ekocydu”. *Litteraria Copernicana*, t. 37, nr 1 (2021): 149–154. <https://apcz.umk.pl/LC/article/view/LC.2021.010/28686> (dostęp: 09.08.2024).

- Główny Inspektorat Weterynarii. „Badanie poziomu przeciwciał przeciwko wściekliznie”. <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/badanie-poziomu-przeciwcial> (dostęp: 22.02.2024).
- Główny Inspektorat Weterynarii. „Informacja o zasadach przemieszczania zwierząt towarzyszących przemieszczanych z UA przez polską granicę zewnętrzną od 01 lipca 2023”. <https://www.wetgiw.gov.pl/handel-eksport-import/nowe-uproszczone-zasady-wjazdu-osob-przemieszczajacych-sie-z-ukrainy-ze-zwierzetami-domowymi> (dostęp: 22.02.2024).
- Główny Inspektorat Weterynarii. „Podróż ze zwierzętami towarzyszącymi”. <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/podroze-ze-zwierzetami-towarzyszacymi> (dostęp: 10.02.2023).
- Główny Inspektorat Weterynarii. „Tymczasowa procedura przemieszczania zwierząt towarzyszących z terytorium Ukrainy na teren Polski przez osoby nieposiadające kompletu dokumentów weterynaryjnych dla psów, kotów i ferek”. <https://www.wetgiw.gov.pl/handel-eksport-import/ukraina-przemieszczanie-zwierzat-tymczasowa-procedura> (dostęp: 20.02.2024).
- Grabicz, Krystyna. „Ekobójstwo w Ukrainie. Obywatele dokumentują rosyjskie zbrodnie na środowisku”. OKO.Press. 07.06.2024. <https://oko.press/na-zywo/na-zywo-relacja/ekobojstwo-w-ukrainie-obywatele-dokumentuja-rosyjskie-zbrodnie-na-srodowisku> (dostęp: 09.08.2024).
- Gzyra, Dariusz. „Od welfaryzmu do sentiokracji. [Recenzja książki Alasdaira Cochrane’a *Should Animals Have Political Rights?* Cambridge: Polity Press, 2020]”. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 2 (10) (2022): 1–7. <https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA/article/view/12624/11315> (dostęp: 22.02.2024).
- Krakowskie Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami. „Zbiórki na pomoc Ukrainie”. <https://ktoz.krakow.pl/aktualnosci/zbiorki-na-pomoc-ukrainie/> (dostęp: 03.08.2022).
- „Łodzianie na ratunek ukraińskim zwierzętom. Sprawdź jak możesz pomóc!”. Urząd Miasta Łodzi. Łódź.pl. 09.03.2022. <https://uml.lodz.pl/aktualnosci-lodzpl/arttykul-lodzpl/lodzianie-na-ratunek-ukrainskim-zwierzetom-sprawdz-jak-mozesz-pomoc-id48223/2022/3/9/> (dostęp: 20.04.2022).
- Matysiak, Ewa. „Nowy urzędnik aleksandrowskiego magistratu. To psi uchodźca z Ukrainy”. *Świat Zwierząt*. 24.03.2022. <https://swiatzwierzat.pl/nowy-urzednik-aleksandrowskiego-magistratu-to-psi-uchodzca-z-ukrainy-em-240322> (dostęp: 20.06.2024).
- Moch, Bartosz. „Organizacje pomagają zwierzętom z Ukrainy. Czy potrzebny paszport?”. Zielony Wrocław. 26.02.2022. <https://www.wroclaw.pl/zielony-wroclaw/organizacja-po-magaja-zwierzetom-z-ukrainy-czy-potrzeby-paszport> (dostęp: 20.04.2022).
- „Niesamowita historia psa z Ukrainy. Niepełnosprawny czworonóg będzie pracował w Aleksandrowskim urzędzie”. Radio Łódź. <https://radiolodz.pl/posts/77688-niesamowita-historia-psa-z-ukrainy-niepelnosprawny-czworonog-bedzie-pracowal-w-aleksandrowskim-urzedzie> (dostęp: 20.04.2022).

- Oppermann, Serpil. "Introducing Migrant Ecologies in an (Un)Bordered World". *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, vol. 24, no. 2 (2017): 244–246.
- Pawletko, Beata. „Cicho sza. O (nie)ludzkim obliczu blokady Leningradu”. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 1 (2015): 295–306. <https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA/article/view/4816> (dostęp: 22.02.2024).
- „Polska i Ukraina – 30 lat partnerstwa i przyjaźni”. Gov.pl. 18.05.2022. <https://www.gov.pl/web/ukraina/30-lat-traktatu-partnerstwie-przyjazni-polska-ukraina> (dostęp: 15.02.2023).
- „Pomagamy także zwierzakom”. Leszno – Rozwiń Skrzydła. https://www.leszno.pl/Pomagaamy_takze_zwierzakom_zdjecia.html (dostęp: 20.04.2022).
- „Pomoc dla zwierząt z Ukrainy”. Kraków.pl. 20.04.2022. https://www.krakow.pl/aktualnosc/258588,29,komunikat,pomoc_dla_zwierzat_z_ukrainy.html?_ga=2.53152552.1007282725.1647845704-2143376079.1646225006 (dostęp: 03.08.2022).
- „Przytulisko w Głownie pomoże zwierzętom z Ukrainy”. Radio Łódź. <https://radiolodz.pl/posts/77224-przytulisko-w-glownie-pomoze-zwierzetom-z-ukrainy> (dostęp: 20.04.2022).
- „Ratujmy ukraińskie zwierzęta – sprawdź jak możesz pomóc”. Radio Łódź. <https://www.radiolodz.pl/posts/77629-ratujmy-ukrainskie-zwierzeta-sprawdz-jak-mozesz-pomoc> (dostęp: 20.04.2022).
- Schronisko dla Zwierząt w Bydgoszczy. [Post]. Facebook. 26.02.2022. <https://www.facebook.com/schronisko.bydgoszcz/posts/5074173569310959> (dostęp: 20.04.2022).
- Serwetnyk, Tatiana. „Wybić psy przed Euro 2012”. Rzeczpospolita. 07.08.2011. <https://www.rp.pl/swiat/art14338801-wybic-psy-przed-euro-2012> (dostęp: 09.08.2024).
- Słownik języka polskiego*. Red. Witold Doroszewski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1967. <https://doroszewski.pwn.pl/> (dostęp: 14.01.2025).
- Stencel, Jakub. „Zaczynamy działać dla zwierząt na Ukrainie”. Otwarte Klatki. 04.05.2017. <https://www.otwarteklatki.pl/blog/zaczynamy-dzialac-dla-zwierzat-na-ukrainie> (dostęp: 05.02.2024).
- Straż Graniczna. [Wpis]. Twitter/X. 25.02.2023. https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1629376173787557894?cxt=HHwWjMC9wem_2pwtAAAA (dostęp: 25.02.23).
- Szybowska, Antonina. „Zwierzęta podczas okupacji hitlerowskiej w opowieściach wspomnieniowych mieszkańców Czeladzi”. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, nr 2 (2016): 59–71. <https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA/article/view/6165> (dostęp: 22.02.2024).
- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy sporządzony w Warszawie dnia 18 maja 1992 roku. *Dziennik Ustaw* (1993), nr 125, poz. 573.
- „Ukraina: Założycielka pierwszego schroniska dla psów i kotów: robiono wszystko, by nam się nie udało”. Wnp.pl. Rynki Zagraniczne. 12.12.2021. <https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/ukraina-zalozycielka-pierwszego-schroniska-dla-psow-i-kotow-robiono-wszystko-by-nam-sie-nie-udalo,516204.html> (dostęp: 28.02.2023).

- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym. *Dziennik Ustaw* (2023), poz. 40.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt. *Dziennik Ustaw* (1997), nr 111, poz. 724.
- Viva! Akcja dla Zwierząt Organizacja Pożytku Publicznego. „Pomoc Ukrainie”. <https://viva.org.pl/pomoc-ukrainie/> (dostęp: 11.09.2022).
- Waplak, Ewa. „Karol, Misza, Frida, Egon, Neli z Ukrainy szukają nowych domów we Wrocławiu”. Zielony Wrocław. 16.04.2022. <https://www.wroclaw.pl/zielony-wroclaw/zwierze-ta-z-ukrainy-czekaja-we-wroclawskich-schronisku> (dostęp: 11.09.2022).
- „Warszawskie wsparcie dla ukraińskich zwierząt”. Urząd m.st. Warszawy. 07.03.2022. <https://um.warszawa.pl/-/warszawskie-wsparcie-dla-ukrainskich-zwierzat> (dostęp: 20.04.2022).
- Zawada, Katarzyna. „Pomoc dla zwierząt gospodarskich z Ukrainy. Polskie stajnie, gospodarstwa i fundacje oferują schronienie m.in. dla krów, koni i alpak”. Przemysł Nasze Miasto. 03.03.2022. <https://przemysl.naszemiasto.pl/pomoc-dla-zwierzat-gospodarskich-z-ukrainy-polskie-stajnie/ar/c8-8705495> (dostęp: 12.08.2024).

Julia Klimczuk – mgr administracji, absolwentka Wydziału Administracji i Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej, przewodnicząca rady Fundacji dla Zwierząt „Runa – pomoc zwierzętom”. E-mail: klimczukjulia@icloud.com.

Julia Klimczuk – Master of Science in Administration, graduate of the Faculty of Administration and Social Sciences of the Warsaw University of Technology, chairwoman of the board of the Animal Foundation “Runa – help animals.” E-mail: klimczukjulia@icloud.com.

Michał Pręgowski – dr socjologii i medioznawca, adiunkt na Wydziale Administracji i Nauk Społecznych Politechniki Warszawskiej, członek rady redakcyjnej czasopisma „Anthrozoos”. Redaktor naukowy monografii: *Companion Animals in Everyday Life* (2016), *Free Market Dogs: The Human-Canine Bond in Post-Communist Poland* (2016) i *Pies też człowiek? Relacje psów i ludzi we współczesnej Polsce* (2014). E-mail: michal.pregowski@pw.edu.pl.

Michał Pręgowski – Ph.D. in sociology and media studies scholar, assistant professor at the Faculty of Administration and Social Sciences of the Warsaw University of Technology, member of the editorial board of “Anthrozoos”, a scientific editor of the monographs: *Companion Animals in Everyday Life* (2016), *Free Market Dogs: The Human-Canine Bond in Post-Communist Poland* (2016) and *Pies też człowiek? Relacje psów i ludzi we współczesnej Polsce* [Is a Dog Human? Relations between Dogs and People in Contemporary Poland] (2014). E-mail: michal.pregowski@pw.edu.pl.